

## ביילסקו – ביאלה BIELSKO-BIALA

### בית העלמין בביאלה

עד למחצית המאה הכ' גורלם של היישובים, המופרדים ביניהם בידי הנהר ביאלה – ביילסק וביאלה – התנהל בנפרד. ביילסקו, היישוב משלזיה, קיבל זכויות עירוניות עוד לפני 1312 מידי של הדוכס בן משפחת הפיאסטים מיישקו הראשון מצ'יישין, והיישוב ביאלה, הנמצא באזור פולין קטן - אך ארבע מאות שנה מאוחר יותר מידי של אוגוסט השני וטין, מלך פולין, ב-1723.

עד למחצית הראשונה של המאה שעברה הגרמנים, המאמינים הנוצרים-לותרנים, היו אלה ששיחקו את התפקיד המרכזי בחיי שתי הערים, למרות הפולוניזציה המהירה. מתיישבים יהודים הגיעו לביילסק בתקופה של שיקום העיר לאחר נזקי ההרס הגדולים של מלחמת שלושים השנה באמצע המאה הי"ז, וכמה עשרות שנים מאוחר יותר לביאלה שנוסדה לא מכבר, שם עד מהרה היו ל-20 אחוז מכלל האוכלוסיה. היהודים גורשו מביאלה ב-1765 (מכוחו של הצו *de non tolerandis Judaeis*) והם שבו אליה רק בתחילת השליטה האוסטרית על האיזור בראשית המאה הי"ט.

ימי הסער של אביב העמים הביאו עמם ביטול של ההגבלות האחרונות על ההתיישבות היהודית בשתי הערים (-1848). הדבר הביא תוצאות ניכרות במיוחד בביאלה, בה עד מהרה המהגרים מרחוק תפסו שליטה על ענפי מסחר שונים וכן על ענפי המלאכה יהודי ביילסקו היו כפופים עד 1865 לקהילה היהודית בצ'יישין, ויהודי ביאלה – עד 1870 לקהילה היודית באושווינצ'ים. כח רב השפעה בביילסק הייה למצדדי ההתבוללות, ובביאלה – החרדים. בסוף המאה הי"ט החלה ראשית הפופולריות של זרמים ציוניים וסוציאליסטיים בין היהודים המקומיים, שאולצו להתמודד אז עם מגמות אנטישמיות גוברות והולכות.

למרות ההגירה הגוברת לגרמניה ולאוסטריה, יהודי ביילסקו וביאלה החזיקו בעמדת כח כלכלית וחברתית גם בפולין המחודשת את עצמאותה אחרי 1918. במיוחד ביילסקו הפכה למוקד רב חשיבות של חייהם הפוליטיים, חיי התרבות וההשכלה והספורט של היהודים. ב-1921 בני דת משה היוו 1/5 מכלל האוכלוסיה בביילסק, ובאחוז דומה לזה בביאלה (19 אחוז בסוף שנות העשרים, בשתי הערים)

בראשית הכיבוש הגרמני ב-1939 בשתי הערים המאוחדות לאחר הסיפוח לשטחי הרייך השלישי היו לפי הרישומים 6700 יהודים (12 אחוז מכלל האוכלוסיה). בשנים 1941-1942 בביאלה היה קיים גטו שהוקם ליהודי שתי הערים. מרבית תושבי הגטו הוא הוצאו ונרצחו על ידי הגרמנים במחנה ההשמדה אושוויץ-בירקנאו ביולי 1942. בתום המלחמה רק כמה אלפי יהודים ניצולי השואה שבו לביילסקו-ביאלה (3400 בשנת 1951) מה שגרם חידוש פעילותה של הקהילה היהודית וכן של ארגוני הדת וארגונים תרבותיים וחברתיים יהודיים. מרבית הצבור היהודי המקומי עזב את פולין בעקבות ארועי מארס 1968. עתה בביילסקו ביאלה פועלת אחת מתשע הקהילות היהודיות הפועלות בפולין כיום.

בית העלמין היהודי בביאלה, ברחוב וויזוולניה דהיום, הוקם בשנת 1849. עד לראשית המאה הכ' הקהילה היהודית בביאלה חכרה את שטח בית העלמין מבעלי הקרקעות של רכוש השושלת המלכותית בית הבסבורג-לוטרן. לאחר רכישת החלקה לטובת הקהילה בית העלמין הורחב כשהוא כבר מלא בקברים קיימים ונקנתה חלקה נוספת (בשנת 1929). קבורת הנפטרים נמשכה עד שנת 1942. לאחר המלחמה שטח בית העלמין עבר לרכוש אוצר המדינה, ובשנים 1966-1967 הוא חוסל לגמרי – כמות מועטה של הקברים והעצמות הועברה לבית העלמין בביילסקו. בשנת 1996 הוקמה אנדרטת זכרון לזכר קיומו של בית העלמין.

היום קשה לדמיין איך נראה בית העלמין בצורתו המקורית. על פי המפות, היה זה שטח גדול, רב צלעות, בו נמצאו יותר מ-1700 מצבות. באזור בית העלמין, בצד של רחוב גרניצ'נה, עמד בית הטהרה (פורק בשנת ה-50 במאה העשרים).